

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Майя НІКОЛАЄВА

« 09 » 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК. 13 ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

(код і назва спеціальності (тей))

Освітньо-професійна /наукова програма: Географічні основи природокористування та регіонального і муніципального розвитку

(назва ОПП/ОНП)

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 5 годин – 150 змістових модулів – 3	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>106 Географія</u> (код і назва) Спеціалізація: _____ (назва) Рівень вищої освіти: <u>Перший бакалаврський</u>	<i>Обов'язкова</i>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	2-й
		<i>Семестр</i>	
		2-й	2-3-й
		<i>Лекції</i>	
		46 год.	16 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		30 год.	4 год.
		<i>Лабораторні</i>	
		<i>Самостійна робота</i>	
		74 год.	130 год.
		Форма підсумкового контролю: іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення дисципліни «Основи суспільної географії» полягає у формуванні у студентів уявлень про історичні особливості формування та розвитку суспільної географії як одного з базових підрозділів географічної науки; ознайомленні з місцем, роллю, структурою та значенням даної науки у сучасному світі, формуванні теоретичних знань про основні поняття, категорії, закони та закономірності територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності, сутність географічних процесів та явищ.

Основними **завданнями** вивчення навчальної дисципліни «Основи суспільної географії» є надання знань про об'єкт, предмет, сучасну структуру суспільної географії як науки; перспектив її розвитку тощо; визначення особливостей історичного розвитку суспільної географії в світі в цілому та в Україні зокрема, її зв'язку з іншими науками; дослідження формування та розвитку географічних наукових шкіл у світі; ознайомлення з сучасними науковими суспільно-географічними центрами й організаціями в Україні; ознайомлення з системою методів суспільної географії, їх класифікацією; навчання методам суспільно-географічного аналізу та практичного застосування положень суспільної географії.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

- **ЗК2.** Знання та розуміння предметної області та розуміння предметної діяльності.
- **ЗК6.** Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.
  - **ЗК7.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
  - **ЗК9.** Здатність працювати автономно.
  - **ЗК10.** Навички здійснення безпечної діяльності.
  - **ЗК12.** Здатність зберігати та приумножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

СК2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК4. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки.

СК7. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.

СК12. Здатність здійснювати геопросторові дослідження природних і суспільних явищ для формування практичних цілей та рекомендацій щодо сталого розвитку територіальних громад, міст, урбанізованих ареалів та регіонів в Україні.

СК13. Здатність застосовувати сучасні геоінформаційні технології, бази даних ГІС, ГІС картографування та моделювання для дослідження, моделювання соціально-економічних і природних процесів та явищ в регіональному і муніципальному управлінні.

Кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

- **Р01.** Знати, розуміти і вміти використовувати на базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук;
- **Р03.** Пояснювати особливості організації географічного простору;

• **P10.** Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.

• **P12.** Використовувати отримані теоретичні знання та практичні навички та вміння для забезпечення системного підходу у вирішенні проблем природокористування, регіонального та муніципального розвитку.

• **P13.** Використовувати результати просторових досліджень природних та суспільних процесів на рівні територіальних громад, міст, регіонів для розробки стратегій та цільових програм в регіональному та муніципальному управлінні

• **P14.** Використовувати принципи сталого розвитку, положення національного законодавства, національних і міжнародних стандартів в професійній діяльності для досягнення цілей сталого розвитку міст, територіальних громад, регіонів в Україні та гармонізації взаємовідносин суспільства і природи

•
Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- сутність і структуру сучасної суспільної географії;
- місце і роль суспільної географії в системі наук;
- методологічні основи суспільної географії;
- історію становлення і розвитку світової та української суспільної географії;
- сутність взаємодії суспільства і природи, охорони природи та екологічної безпеки;
- суспільно-географічні процеси сучасності;
- геополітичні концепції і процеси.

вміти:

- визначати об'єкт та предмет суспільної географії;
- визначати місце суспільної географії в системі географічних та інших наук;
- використовувати основні методи суспільно-географічних досліджень;
- характеризувати наукові школи розвитку суспільної географії в світі і в Україні;
- характеризувати сучасні процеси взаємодії суспільства і природи;
- характеризувати сучасні процеси глобалізації і інтеграції в світі;
- аналізувати демографічні, соціально-економічні, геополітичні процеси в сучасному світі і в ретроспективі.

3.Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи суспільної географії

Тема 1. Предметна область суспільної географії.

Поняття об'єкту та предмету науки. Різноманітність підходів до розуміння загального об'єкта суспільної географії. Предмет суспільної географії. Об'єкт географії – земна оболонка. Географічне середовище. Довкілля. Геосферна будова земної оболонки. Геохронологія геосфер. Проблеми термінування об'єкту географії. Проблеми перекриття та розмежування предметних областей фізичної та суспільної географії.

Тема 2. Структура та зміст суспільної географії.

Структура суспільної географії, її складові частини. Місце суспільної географії в системі географічних наук. Підходи до структуризації наук. Схеми класифікації суспільної географії. Зміст суспільної географії. Співвідношення суспільної географії з іншими науками.

Тема 3. Система методів суспільної географії

Поняття наукового методу, вимоги до методів дослідження, класифікація методів суспільно-географічних досліджень. Проблеми формування єдиного теоретичного ядра географічної науки.

Змістовний модуль 2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії

Тема 4. Особливості історичного розвитку суспільної географії.

Загальні особливості історії географії. Розвиток поглядів про предмет вивчення суспільної географії. Етапи розвитку географічної науки та становлення суспільної географії.

Тема 5. Формування і розвиток суспільної географії в Україні.

Перші письмові згадки про територію та населення України. Україна в працях стародавніх географів і мандрівників. Географічні знання про українські землі в епоху середньовіччя. Формування української національної географії. Сучасні наукові суспільно-географічні організації та центри.

Змістовний модуль 3. Основні терміни, поняття та концепції суспільної географії

Тема 6. Територіальна організація суспільства

Територіальна організація суспільства: зміст і функції поняття. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні, соціальні, економічні. Групи складових елементів і зв'язків, які формують територіальну організацію суспільства. Співвідношення понять «розміщення» та «територіальна організація». Принципові відмінності між ними з точки зору суспільної географії. Головні характеристики територіальної організації господарства як результат історичної взаємодії суспільства і природи. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Загальний зміст системно-структурної організації навколишнього світу. Системно-структурний підхід щодо територіальної організації суспільства. Покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства. Зміст і функції понять «територіальна система», «геосистема», «територіальна структура», «геоструктура». Основні типи територіальних структур. Стадійний розвиток територіальної організації суспільства. Історичні зміни в територіальній організації суспільства протягом часів доіндустріального, індустріального та постіндустріального розвитку. Концепція територіальних структур. Планування території. Генеральна схема планування території України.

Тема 7. Простір і час у географії

Зміст та функції поняття «географічний простір». Простір та час як найбільш загальні наукові категорії. Співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях.

Тема 8. Суспільно-географічне положення

Місцеположення. Зміст і функції поняття «місце» («місцеположення») в суспільній географії. Зміст позиційного принципу. Способи, якими географи характеризують розміщення об'єктів на земній поверхні, їх переваги та недоліки. Зміст поняття «географічний простір» («геопростір») – множина місць географічних об'єктів. Суспільно-географічне положення. Зміст і функції поняття «географічне положення», «економіко-географічне положення», «суспільно-географічне положення» – відміни та схожість. Типізація суспільно-географічного положення. Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення. Якісна оцінка суспільно-географічного положення. Методика кількісного аналізу положення на графі за допомогою матриці найкоротших відстаней.

Тема 9. Суспільно-географічні відношення і процеси

Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Систематизація суспільно-географічних відношень і зв'язків. Переміщення і потоки. Поняття "переміщення" і "потоки". Вплив понять "переміщення" і "потоки" на предметну область суспільної

географії. Суспільно-географічні процеси і явища. Поняття територіального процесу. Сучасна систематизація процесів за наступними ознаками: за рівнем відображення суспільногеографічної якості, за суспільно-географічним змістом, за рівнем пізнання функціональної структури об'єкта, за територіальними масштабами, за рівнем розвитку та ін. Процеси геопросторової диференціації, процеси геопросторової інтеграції, процеси геопросторового комплексо- і системоформування. Концепція сталого розвитку.

Тема 10. Природне середовище життєдіяльності суспільства

Соціально-економічні функції природного середовища. Концепції взаємодії природи і суспільства. Взаємодія господарської діяльності з природним середовищем. Зв'язки господарської діяльності з природним середовищем. Систематизація видів господарської діяльності суспільства за ступенем їх пов'язаності з природним середовищем. Особливості суспільно-географічної організації морів і океанів. Берегові зони. Природокористування.

Тема 11. Геодемографія

Населення світу, його динаміка. Демографічна політика країн світу. Природний і механічний рух населення. Статеві-вікова структура. Геодемографічні процеси. Типи відтворення населення. Розселення населення. Системи розселення.

Тема 12. Цивілізаційний розвиток людства

Суспільно-історичний поступ людства. Фактори суспільного розвитку. Осьовий час: формування духовних засад цивілізації. Східний та західний шляхи цивілізації. Полілінійний і стадійний розвиток світової цивілізації.

Тема 13. Територіальний поділ праці

Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Зміст і соціально-економічні функції поділу праці. Пояснення В.Петті, А. Сміта, Е. Дюркгейма об'єктивної необхідності поділу праці. Співвідношення суспільного і територіального поділу праці. Історична еволюція поділу праці. Схеми стадійного розвитку суспільства від збиральництва й мисливства до землеробства, скотарства й зародження міст. Відокремлення обігу від виробництва. Наслідки першої промислової революції. Особливості поділу праці в умовах індустріалізації суспільства. Економічні вигоди від територіального поділу праці. Принцип абсолютних переваг територіального поділу праці за А. Смітом. Принципи відносних переваг територіального поділу праці, що розроблені Д. Рікардо. Основні положення теорії факторів виробництва Хекшера – Оліна. Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. Рівні територіального поділу праці. Багаторівнева ієрархічна структура територіального поділу праці. Міжнародний поділ праці. Чинники, що обумовлюють невпинне зростання ролі міжнародного поділу праці. Альтернативні варіанти державної політики щодо участі країн в міжнародному поділі праці та регулюванні свого експорту й імпорту. Фактори, що визначали міжнародний поділ праці на різних стадіях історичного розвитку суспільства. Новітні форми міжнародного поділу праці, пов'язаних із функціонуванням ТНК. Форми міжнародних об'єднань.

Тема 14. Господарство. Національна економіка

Потреби та інтереси населення. Класифікація потреб. Господарство. Економічна система та її складові. Світові економічні системи. Національна економіка та її показники. Валовий національний та валовий внутрішній продукти. Показники якості життя населення. Індекс людського розвитку.

Тема 15. Політична географія

Предметна область політичної географії. Становлення та розвиток політичної географії та геополітики. Класична геополітика. Нова політична географія. Вітчизняна геополітика. Геополітичні моделі світу.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма						заочна форма				
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі			
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи суспільної географії											
Тема 1. Предметна область суспільної географії	10	2	2			6	14	2	2		10
Тема 2. Структура та зміст суспільної географії	8	2	2			4	10	2			8
Тема 3. Система методів суспільної географії	12	4	2			6	10	2			8
Разом за ЗМ.1	30	8	6			16	34	6	2		26
Змістовий модуль 2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії											
Тема 4. Особливості історичного розвитку суспільної географії	12	4	2			6	12	2			10
Тема 5. Формування і розвиток суспільної географії в Україні	10	4	2			4	10	2			8
Разом за ЗМ.2.	22	8	4			10	22	4			16
Змістовий модуль 3. Основні терміни, поняття та концепції суспільної географії											
Тема 6. Територіальна організація суспільства	12	4	2			6	14	2	2		10
Тема 7. Простір і час у географії	8	2	2			4	8				8
Тема 8. Суспільно-географічне положення	8	2	2			4	8				8
Тема 9. Суспільно-географічні відношення і процеси	8	2	2			4	8				8
Тема 10. Природне середовище життєдіяльності суспільства	8	2	2			4	8				8
Тема 11. Геодемографія	12	4	2			6	8				8
Тема 12. Цивілізаційний розвиток людства	10	4	2			4	10				10
Тема 13. Територіальний поділ праці	12	4	2			6	12	2			10
Тема 14. Господарство. Національна економіка	12	4	2			6	10	2			8
Тема 15. Політична географія	8	2	2			4	8				8
Разом за ЗМ.3	98	32	20			48	94	6	2		84
Усього годин	150	46	30			74	150	16	4		130

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/ф;з/ф
1	Становлення і розвиток предметних представлень географічної науки. Предметна область суспільної географії	2;-
2	Ландшафтна оболонка Землі: склад, будова, розвиток	2;-
3	Особливості історичного розвитку суспільної географії	4;2
4	Формування і розвиток суспільної географії в Україні	2;-
5	Простір і час в географії. Суспільно-географічне положення	2;-
6	Територіальна організація суспільства. Концепція територіальних структур	4;2
7	Територіальний поділ праці	2;-
8	Господарство. Національна економіка. Становлення та розвиток світового господарства	2;-
9	Становлення та розвиток політичної географії та геополітики	2;-
	Разом	24;4

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/ф;з/ф
1	Компонентна і геосферна будова ландшафтної оболонки Землі (ЛОЗ). Схема хронології геосфер	2;-
2	Природне середовище життєдіяльності суспільства. Взаємодія суспільства і природи. Природокористування	2;-
3	Населення світу. Геодемографія	2;-
	Разом	6;-

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні роботи у програмі не заплановані.

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/ф;з/ф
1	Проблеми формування єдиного теоретичного ядра географічної науки	6;10
2	Традиційні і нові методи суспільно-географічних досліджень	4;8
3	Особливості розвитку суспільної географії у світі	4;8
4	Сучасна трансформація предметної області географії	4;8
5	Особливості формування суспільно-географічної школи в Україні	4;8
6	Співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях	4;8
7	Генеральна схема планування території України	4;8
8	Концепції взаємодії природи і суспільства	4;8
9	Географічні дослідження для формування екологічних мереж	4;8
10	Поняття економіко-географічного положення та його використання в суспільній географії. Рівні і види ЕГП	2;8
11	Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення. Теорія графів у суспільно-географічних дослідженнях.	4;8

12	Територіальний поділ праці і його значення для суспільної географії. Рівні, види і чинники ТПП	6;10
13	Концепція територіальних структур	4;8
14	Проблеми географічного вивчення природокористування	4;8
15	Еволюція те геопросторова структура світового господарства	4;8
16	Геополітичні моделі світу. Геополітичні гіпотези і концепції Г. Маккіндера, Н. Спайкмена, С. Хантінгтона, З. Бжезінського, О.Дугіна	4;8
17	Українська геополітика. Місце України у геополітичних концепціях зарубіжних та вітчизняних авторів	4;8
18	Україна у Європейському виборі: географія та шляхи розвитку	4;8
	Разом	74; 130

9. Методи навчання

Словесні (лекція, пояснення); наочні (ілюстрація, демонстрація); практичні (семінарські заняття); опрацювання нового матеріалу, робота з підручником (під керівництвом викладача, самостійна робота студентів), проведення консультацій, проведення контрольних робіт, обговорення тем доповідей, рефератів за тематикою навчальної дисципліни.

10. Форми контролю

Поточний контроль (письмове тестування, письмові самостійні роботи), періодичний контроль (контрольні роботи, зі змістових модулів), підсумковий контроль (іспит у формі тестування), колоквиум.

Види навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовий модуль 1			
Поточний контроль на лекціях			
Виконання практичних робіт	5	3	15
Поточний контроль під час лабораторних занять			
Контрольна робота за змістовним модулем	10	1	10
Усього за змістовим модулем 1			25
Змістовий модуль 2			
Поточний контроль на лекціях			
Виконання практичних робіт	5	2	10
Поточний контроль під час лабораторних занять			
Контрольна робота за змістовним модулем			
Усього за змістовим модулем 2			10
Змістовий модуль 3			
Поточний контроль на лекціях			
Виконання практичних робіт	5	7	35
Поточний контроль під час лабораторних занять	5	2	10
Контрольна робота за змістовним модулем			

Усього за змістовим модулем 3			45
Підсумковий контроль (іспит)	20	1	20
Підсумкова сума балів	100		100

11. Питання для підсумкового контролю

1. Поясніть зміст і функції понять об'єкт науки, предмет науки, предметна область науки.
2. Чим викликана необхідність постійного перегляду науками своїх предметних областей? Наведіть приклади змін предметних представлень, нового розуміння об'єкту та предмету географії.
3. Що являє собою наукова парадигма?
4. Як у наш час визначають об'єкт географічної науки? З якого часу утвердилась така дефініція об'єкту географії?
5. Що являв собою землеопис античних і феодальних часів? Як можна визначати об'єкт тогочасної географії?
6. Поясніть зміст землезнавства як нового напрямку (парадигми) географії. З чим пов'язана розробка цього напрямку? Хто і коли ввів поняття "землезнавство"?
7. В який час і чому розуміння об'єкта географії як земної поверхні трансформується у новий об'єкт – географічну оболонку?
8. Поясніть зміст і цільові настанови парадигми конструктивної географії. Хто і в який час започаткував цю парадигму?
9. Які наслідки мала концепція конструктивної географії у колишньому СРСР? Які обставини спричинили її методологічно неправильну реалізацію?
10. Поясніть зміст і цільові настанови парадигми (концепції) геопланування. Чим зумовлена злободенність проблем облаштування та впорядкування географічного середовища життєдіяльності суспільства у наш час?
11. Як змінювалось розуміння об'єкту географії протягом її більш, ніж двохтисячолітньої історії? Назвіть етапні трансформації об'єкту географічної науки та її відповідні парадигми.
12. За якими ознаками встановлюють компоненти географічної оболонки? Назвіть базові (вихідні) компоненти географічної оболонки.
13. За якими ознаками географи групують компоненти географічної оболонки? Які з цих групувань являють найбільший інтерес для сучасної географії? Чому?
14. Що являють собою похідні компоненти географічної оболонки? Поясніть механізм їх формування, наведіть відповідні приклади.
15. Поясніть, чому компоненти географічної оболонки, як правило, мають багато різних уточнень, деталізацій чи модифікацій? Наведіть приклади.
16. Характеризуйте взаємодію компонентів географічної оболонки, внаслідок якої формуються нові (похідні) компоненти.
17. Що являє собою геосфера? Як співвідносяться поняття "географічна оболонка" та "геосфера"?
18. Характеризуйте геосферну будову географічної оболонки. Поясніть ординацію та взаємозв'язок між інтегральною геосферою та геосферами компонентними.
19. Які ознаки повинен мати географічний компонент, щоб його можна було розглядати як геосферу?
20. Наведіть приклади, коли компонентні базові геосфери з розвитком знань поділяють на нові геосфери.
21. Поясніть механізм формування похідних геосфер, наведіть відповідні приклади.

22. Порівняйте часові проміжки формування геосфер. Чим можна пояснити феномен геохронологічного прискорення формування та розвитку геосфер? Спробуйте прогнозувати їх подальший розвиток.
23. Наведіть приклади і поясніть загальні принципи формування нових геосфер на основі попередніх.
24. Поясніть зміст понять “функціонування геосфер”, “функції геосфер”.
25. Що являють собою географічні процеси, які визначають функціонування геосфер?
26. Назвіть найбільш загальні процеси, що визначають функціонування: а) літосфери; б) атмосфери; в) гідросфери; г) біосфери; д) антропосфери; е) техносфери.
27. Поясніть різницю між географічними процесами, що протікають в межах окремих геосфер та на їхніх стижах. Як називають географи процеси першого та другого типу?
28. Як змістовно розрізняють в географії процеси генетичні та епігенетичні?
29. В який час постала проблема наукового визначення об’єкту географії? Чим була зумовлена така ситуація?
30. Хто і в який час розробляв поняття про земну оболонку як об’єкт географічної науки?
31. Чому першими розробниками концепції географічної оболонки стали фізико-географи?
32. Прокоментуйте пошуки найбільш вдалого терміну для позначення оболонки Землі, які тривали у вітчизняній географії протягом 1930 – 1970-х років.
33. Яка трансформація відбулась у трактовці географічної оболонки та ландшафту у вітчизняній географії, протягом 1970 – 1980-х років? Поясніть сучасний зміст цих понять.
34. Які назви земної оболонки найбільш поширені у сучасній вітчизняній географії?
35. Поясніть змістовні й семантичні переваги терміну “ландшафтна оболонка” порівняно з “географічною оболонкою”.
36. За якими ознаками визначають предметну область географії?
37. Назвіть загальний об’єкт географії та головний аспект його розгляду. Дайте визначення географії як науки за цими ознаками.
38. Характеризуйте головні напрямки досліджень геопросторової організації ландшафтної оболонки Землі.
39. Як різняться предметні області географії за просторовими масштабами досліджень?
40. За якими ознаками встановлюють предметні області різних програм географічних досліджень?
41. Що являє собою система географічних наук? Які ознаки стверджують, що це дійсно система, а не проста сукупність чи набір дисциплін?
42. На які загальнометодологічні блоки поділяють систему географічних наук?
43. Поясніть традиційний поділ географії на дві головні віті – природничу (фізичну) та суспільну (соціально-економічну) географії. Наведіть аргументи “за” та “проти” такого розмежування географії.
44. Як поділяють географічні дисципліни співставно із загальним структуруванням ландшафтної оболонки Землі?
45. Аргументуйте неприпустимість жорсткого розмежування та поділу географії на фізичну та економічну, що мала місце у радянський час.

46. За якими ознаками поділяли географічну науку на дві віті – фізичну та економічну (суспільну) у вітчизняній географії? Поясніть методологічні недоліки такого підходу.
47. Поясніть принципову різноякісність законів і закономірностей природних і суспільних. Які проблеми така розбіжність ставить перед географічною наукою?
48. Як подолати існуюче розмежування предметних областей фізичної та суспільної географії? Як зберегти цілісність ландшафтної оболонки як об'єкта географічної науки?
49. Характеризуйте суспільну географію як підсистему (родину) у системі географічних наук.
50. Поясніть молодість суспільної географії як науки у складі вітчизняної географії. Як називались дисципліни що передували суспільній географії у радянський час? Коли відбулися трансформації відповідних назв?
51. Поясніть необхідність дублювання всіх основних суспільно-географічних дисциплін на галузеві та регіональні різновиди, виходячи із предметної специфіки географії.
52. Як можна систематизувати суспільно-географічні дисципліни співставно із структурою ландшафтної оболонки Землі?
53. Поясніть генетичну пов'язаність європейської та західної географії в цілому з географічними знаннями античної Греції.
54. З якого часу розпочалася диференціація єдиної географії? З якою роботою пов'язують цю подію?
55. В який час відбулась повна виокремленість економічної (суспільної) географії? Які події засвідчують появу нової географічної науки?
56. Характеризуйте найбільш загальні етапи розвитку географії, поясніть зміст таких етапів.
57. Протягом якого часу тривав антично – середньовічний етап становлення і розвитку географії? Якою була цільова настанова та головна парадигма тогочасної географії?
58. Кого з давньогрецьких та давньоримських мислителів вважають фундаторами географічної науки?
59. Назвіть видатних німецьких географів, з іменами яких пов'язаний етап класичної географії, та їх безпосередніх послідовників?
60. Характеризуйте головний зміст нового етапу розвитку географії. Які важливі події щодо організації географічної науки відбуваються у цей час?
61. Хто і в який час проводив академічні експедиції на території України?
62. Характеризуйте внесок у розвиток української географії вітчизняних статистиків і економістів.
63. Де і коли заснована перша в Україні кафедра географії? Хто її очолив?
64. Назвіть фундаторів української національної географії та час її формування.
65. Хто і коли обґрунтував концепцію ТОС?
66. Який науковий статус має ТОС для суспільної географії?
67. Характеризуйте роль зв'язків, взаємодій, відношень у формуванні ТОС. Назвіть зв'язки та відношення безпосередні, такі, що можна спостерігати, та опосереднені (приховані, латентні).
68. Обґрунтуйте вирішальну роль розселення населення у формуванні ТОС. Які географічні чинники визначають характер розселення?
69. Поясніть зміст і функції ТОС як базового географічного поняття.
70. Наведіть приклади компонентних складових ТОС.
71. Характеризуйте інтегральну ТОС як фундаментальну категорію суспільної географії. Назвіть складові елементи та зв'язки, що формують ТОС.
72. Поясніть історичний характер ТОС. Які чинники спричиняють зміни ТОС?

73. Що називають структурою систем? Що являє собою територіальна структура (ТС) у системному представленні ТОС?

74. Поясніть, які елементи ТОС показують на географічних картах різних масштабів і як їх формалізують у відповідних ТС.

75. За якими ознаками встановлюють типи ТС при дослідженні ТОС у середніх і дрібних масштабах?

76. Характеризуйте ТС різних типів, наведіть приклади регіонів з ТС різних типів:

а) моноцентрична (моноядерна) радіально-кільцева ТС;

б) поліцентрична (поліядерна) регулярно-вузлова ТС;

в) поліцентрична (поліядерна) лінійно-вузлова ТС;

г) поліцентрична (поліядерна) приморсько-фасадна ТС;

д) поліцентрична (поліядерна) ТС басейнового типу;

е) моноцентрична (моноядерна) лінійно-розгалужена ТС.

77. Характеризуйте сучасні погляди щодо ролі природного середовища в соціально-економічному розвитку людства.

78. Поясніть зміст понять “природно-біосферний потенціал” і “природно-ресурсний потенціал”. Назвіть географів, які розробляли ці поняття.

79. Характеризуйте соціальні функції природного середовища (природного ландшафту).

80. Поясніть зміст понять “антропогенне навантаження” (на природне середовище), “техногенне навантаження”, “антропогенно-техногенне навантаження”.

81. Порівняйте значення та функції руральних, напівруральних і неруральних галузей у формуванні та розвитку господарських комплексів.

82. Поясніть зміст природокористування за видами господарської діяльності суспільства. Як змінюється співвідношення напрямків природокористування протягом останнього часу?

83. Характеризуйте різні рівні антропогенної трансформації природного середовища співставно з різними видами природокористування.

84. Що являє собою поділ праці? Поясніть його характерні риси - об'єктивність, однаправленість, незворотність, безперервність, нескінченність.

85. Чим зумовлена нескінченність поділу праці? Які економічні вигоди та переваги надає поділ праці?

86. Який процес протистоїть поділові праці? Поясніть його зміст.

87. Хто і в який час досліджував поділ праці?

88. Що являє собою механічна та органічна солідарність виробників, за Є.Дюркгеймом?

89. Характеризуйте перші великі поділи праці в економічній історії людства. В які часи вони відбувались?

90. Які головні ознаки має поділ праці у постіндустріальному суспільстві. З якого часу формується така система поділу праці?

91. Характеризуйте принцип відповідних переваг ТПП, розроблений Д. Рікардо. Покажіть різну дію абсолютних та відносних переваг у формуванні ТПП.

92. Поясніть модель Хекшерна-Оліна як сучасну концепцію факторів виробництва, що визначають ТПП.

93. Характеризуйте новітні фактори ТПП, пов'язані з новою науково-технічною революцією та формуванням постіндустріального (інформаційного) суспільства.

94. Як визначають економічну вигоду (ефективність) ТПП?

95. Обґрунтуйте хорологічний (просторовий) підхід як стрижневу парадигму географії.

96. Поясніть взаємозв'язок і взаємодію хорологічного просторового підходу в географії з історичним (динамічним).
97. Поясніть зміст і функції поняття “географічне положення”.
98. Що являє собою функція місця? Хто і коли розробив цю категорію?
99. Що являє собою географічний простір (геопростір)? Поясніть зв'язок цього поняття з місцезональними географічними об'єктами.
100. Хто й коли розробив категорію економіко – географічного положення (ЕГП)?
101. 2. Дайте визначення поняттю ЕГП, поясніть зміст і функції цього поняття.
102. 3. Чим зумовлена необхідність введення нового поняття – суспільно-географічне положення(СГП)? Як співвідносяться категорії ЕГП та СГП?
103. 4. Поясніть зміст і функції поняття СГП.
104. 5. Покажіть взаємозв'язок між розвитком міст та їх місцезональним. Поясніть зворотній зв'язок, коли поява нового міста та його зростання істотно міняли оцінку місцезональня даної ділянки.
105. Поясніть зміст понять “господарство” та “господарська діяльність”. Характеризуйте стадії господарської діяльності.
106. Що являє собою економічна система?
107. Характеризуйте зміст поняття “виробничі відносини” , поясніть складові частини виробничих відносин.
108. Які узагальнені групи ресурсів виробництва розглядає економічна наука? Які форми доходу відповідають кожній групі ресурсів?
109. Поясніть зміст поняття “фактори виробництва”.
110. Дайте визначення економічній теорії. Характеризуйте зміст мікроекономіки, макро- та супермакроекономіки.
111. Поясніть необхідність систематики та класифікації світових економічних систем.
112. Як у різні часи визначали ідеальну економічну систему? Яка економічна система є найбільш популярною в світі у наш час?
113. Порівняйте дві світові соціально економічні системи за (М.Бо) та два способи координації економічної діяльності (за М. Фрідменом).
114. Що вивчає політична географія? Як пов'язані між собою політична діяльність суспільства та географічний простір?
115. Поясніть роль і місце політичної сфери серед інших сфер життєдіяльності людства.
116. Характеризуйте головні складові політичної сфери: політичні відносини, політичні інститути, політичну діяльність.
117. Хто і в який час започаткував політичну географію як науку? Коли і ким введений термін “геополітика”?
118. Характеризуйте розвиток політичної географії на другому етапі у проміжку між двома світовими війнами.
119. Як розвивалась політична географія протягом третього етапу, в часи “холодної війни” двох геополітичних систем?
120. В який час і ким розроблялись засади геополітики? Ким і коли введений новий термін “геополітика”?
121. Характеризуйте роль Ф Ратцеля як засновника політичної географії та розробника принципів геополітики.
122. Поясніть концепцію світових геополітичних комплексів, розроблену Ю. Челленом.
123. Характеризуйте геополітичну модель світу, розроблену П. Маккіндером. Як визначали геополітичну роль континентальної Євразії Г. Маккіндер та його учень Дж. Фейргрив?
124. В чому полягають особливості французької школи геополітики, започаткованої П.Відалем де ла Блашем?

125. Характеризуйте погляди фундатора американської геополітики А. Мегена та його послідовника Н. Спідмена. Чому їх називають “батьками “ атлантизму та НАТО?

126. Представте двополюсну геополітичну модель світу “Гартленд – Римленд”, розроблену Н. Спідменом.

127. Поясніть геополітичну модель світу К. Гаусгофера.

128. Які події та тенденції світового розвитку спричинили формування нової політичної географії?

129. Як змінюється розуміння ролі і функції держав у сучасних геополітичних процесах?

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль та періодичний контроль														Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2		Змістовий модуль №3										
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	20	100
10	5	10	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Конспекти лекцій та практичних занять.
3. Методичні матеріали до підготовки до семінарських занять та виконання рефератів.
4. Підручники і навчальні посібники.
5. Питання для поточного контролю і тестові завдання.
6. Презентації, ілюстративно-демонстраційні засоби навчання, програмне забезпечення.

14. Рекомендована література

Основна

1. Гукалова І.В., Мальчикова Д.С. Вступ до фаху: географія і суспільство. Навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 268 с.
2. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 1008 с.
3. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник. Одеса: Астропринт, 2009. 544 с.
4. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632с.
5. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С. Планування територій. Навчальний посібник. Херсон: вид. Гринь Д. С., 2014. 266 с.
6. Топчієв О. Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В. В. Методологічні засади географії: підручник. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова, 2019. 352 с.
7. Топчієв О. Г., Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Яворська В. В. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка землі. Довкілля. [навч.посіб.] Херсон: Гельветика, 2018. 348 с.
8. Топчієв О. Г. Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика. Навч. посібник. Херсон: Олді-плюс, 2015. 370 с.
9. Топчієв О. Г., Яворська В.В., Дімова Н.В. Геодемографія: регіональний демографічний розвиток України [монографія]. Одеса: ВМВ, 2014. 244 с.
10. Шаблій О. І. Основи суспільної географії : підручник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 496 с.
11. Шаблій О. Суспільна географія: у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження: [вибрані праці]. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.

Додаткова

1. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. К.: Либідь, 2004. 740 с.
2. Глобалізація світового господарства: геопросторових вимір: монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. 160 с.
3. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: посібник. К. - Чернівці: Колір-Друк, 2006. 276 с.
4. Жупанський Я. І. Словник термінів і понять з географії. Чернівці: Технодрук, 2006. 192 с.
5. Корнус О.Г. Історична географія: навчальний посібник. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. 156 с.
6. Луцишин П. В., Клімонт Д., Луцишин Н. П. Територіальна організація суспільства (основи теорії). Луцьк: Вежа, 2001. 334 с.
7. Мезенцев К. В. Проблеми та перспективи української суспільної географії ХХІ століття [Електронний ресурс]. URL: <http://www.academia.edu/2548348>
8. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія. / Упорядник О. Шаблій. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 1008 с.
9. Самойленко В. М., Олійник Я. Б., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник. К.: Ніка-центр, 2015. 352 с.
10. Сюткін С.І. Географія населення: навчальний посібник. Суми: СумДПУ, 2015. 128 с.
11. Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навч.-метод. посіб. Одеса: Вид-во ОРІДУ АДУ, 2005. 148 с.

12. Топчієв О., Мальчикова Д., Сич В., Пилипенко І., Яворська В. Система географічних наук: вітчизняний досвід в умовах сучасної предметної трансформації. Економічна та соціальна географія. Вип. 83. Київ, 2020. С. 4-11.

15.Електронні інформаційні ресурси

1. Географія і туризм [Електронний ресурс]. URL: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=47&lang=ru
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
3. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. URL: <http://www.niss.ua>.
4. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. URL: <http://www.un.org>.
5. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.undp.org>
6. Урядовий портал [Електронний ресурс]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
7. Dialogues in Human Geography [Electronic resource]. URL: <http://dhg.sagepub.com/content/3/1.toc>
8. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. URL: <http://www.uia.be/world-problems-and-globalissues>.
9. Human Geography / Journal of Studies and Research in Human Geography [Electronic resource]. URL: <http://www.humangeographies.org.ro/>
10. National geographic: журнал. URL: <http://ngm.nationalgeographic.com/>
11. World Bank [Електронний ресурс]. URL: <http://www.worldbank.org>.